

ТЕМА: ДІЄСЛІВНІ ФОРМИ. АКТИВНІ ТА ПАСИВНІ ДІЄПРИКМЕТНИКИ

Мета: поглибити, закріпити та узагальнити знання, уміння та навички учнів із стилістичної граматики; розвивати пошукову активність, мовленнєву творчість; виховувати естетичні смаки.

Внутрішньоопредметні зв'язки: морфологія і стилістика, морфологія і орфографія, синтаксис і морфологія, синтаксис і пунктуація, мова і мовлення.

Міжпредметні зв'язки: мова і література.

Тип уроку: поглиблення, узагальнення і систематизація знань, умінь і навичок учнів.

ПЕРЕБІГ УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Повідомлення теми, мети і завдань уроку****III. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок та пізнавальних ресурсів учнів**

Бесіда за змістом тексту

► Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання.

Одну із книжок про дієслово академік В. М. Русанівський назвав «Дієслово — рух, дія, образ». У її назві відбиті найважливіші ознаки цієї частини мови. Зримий, конкретний рух передається дієсловом. Зрозуміло, чому письменники вдаються саме до таких слів, які відтворюють динаміку дії.

Дієслівні синоніми вводяться в текст як засіб художнього зображення подій, характеристик образів. У романі О. Гончара «Прапороносці» є такий епізод: *Стоячи збоку в ніші, Сагайда пропускав роту і оглядав, чи все взято. Ось попереду проходить розшарілий Черниш з високо піднятою головою, поблискуючи великими ясними очима. Він ступає з якоюсь особливо щасливою пружкістю. Ось високий Бузько зігнувся під вагою плити і крокує, дивлячись під ноги, ніби хоче запам'ятати кожний свій крок на цій землі. Чимчикує жартун Хома Хаєцький з пишними лукавими вусами, закрученими вгору, як баранячі роги.* Небагато сказано, але як глибоко розкриті характерні риси персонажів: впевненість Черниша (він ступає), рішучість Бузька (він крокує), незібраність Хоми Хаєцького (він чимчикує). У дії відбито характери героїв, їх звички, настрої, особливості.

Цим, однак, не вичерпуються стилістичні можливості дієслів.

З певною стилістичною настановою використовуються повтори дієслів. Ось кілька з них: *Плив-плив, плив-плив, плив-плив, що аж обридло.* (І. Котляревський); *І ось ваш поплавок поїхав-поїхав-поїхав і зник під водою.* (Остап Вишня) У першому реченні повтор посилює вираження тривалості дії, у другому — послідовність.

Саме з такими відтінками значень використовується прийом повторення дієслів.

► Дайте відповіді на запитання.

1. Як називається праця В.В. Русанівського?
2. Які реалії виражають дієслова?
3. З якою метою введено в текст дієслівні синоніми?
4. Які ще стилістичні можливості мають дієслівні форми?

Мовностилістичний аналіз

► Спишіть. Підкресліть дієслова. Визначте їх стилістичні функції.

1. Хашиза підвода влетіла на міст... Друга підвода прогуркотіла на міст... Третя підвода шугнула на міст... Четверта підвода задзвеніла на міст... (*О. Гончар*). 2. На човнику й веслі від нас від'їхав травень, він прихопив з собою сині дощі, зелений шум та солов'їний спів, і в село через тини заглянуло літо (*М. Стельмах*). 3. Є старому чим гордитись, — не в чийсь, у його артіль подивитися, повчитися йдуть і їдуть звідусіль (*С. Воскресенко*).

► Підберіть синоніми до дієслів *розмовляти, сміятися, змальовувати* (Зразок: іти — нейтральне, потюпати — розмовне, виходити — піднесене). Складіть із ними речення. Визначте стилістичний відтінок кожного із дієслів-синонімів.

► Прочитайте. Поясніть, чому повтори одних і тих же слів у реченнях не можна вважати стилістичним недоліком?

1. «Прапороносці, в голову колони!» — пролетіла команда. Підрозділи рушили. Ідуть вони спочатку поміж темних ущелин розбитих кварталів. Потім вийдуть у придунайські поля. Ітимуть усю ніч. Офіцери на ходу будуть поглядати на компаси, що світитимуть у темряві на їхніх руках. Ітимуть, ітимуть, ітимуть (*О. Гончар*). 2. До чого ж гарно й весело в нашому городі! Ото як вийти з сіней та подивитись навколо — геть чисто все зелене та буйне. А сад, було, як зацвіте весною! А що робилося на початку літа — огірки цвітуть, гарбузи цвітуть, картопля цвіте. Цвіте малина, смородина, тютюн, квасоля. (*О. Довженко*).

► Перепишіть. Визначте стилістичні властивості часу дієслова (1), способів (2), інфінітиву (3), особових форм (4) та видових (5).

1. Лихий доброго псує. Сміливого і пуля не бере (*Народна творчість*). 2. Посієш зерно золоте — забринить пшениця, як струна (*77. Тичина*). (У значенні умовного способу.) 3. Передати по ескадрі (*О. Корнічук*). (У значенні наказового способу.) 4. Поїхати б влітку на екскурсію до Канева. (У значенні умовного способу.) 5. Посій впору, будеш мати зерна гору. (Узагальнене значення.) 6. Школа формує творчу особистість учня. (Недоконаний вид підкреслює

багаторазову дію.)

Тренувальні вправи

► Прочитайте. Замініть дієприкметникові звороти підрядними реченнями, і навпаки. Як від цього змінюється стилістика тексту? Складіть аналогічні паралельні речення і запишіть їх.

1. З-під гори, порослої виноградною лозою, дзюрчав струмок (В. ПетльованиІІ).
2. Голубе небо, вкрите рідкими хмаринками, щедро лило ясне світло на лани, на сади й хати (О. Гончар).
3. Мир — одвічна мрія людства, яке завжди щиро прагнуло творити, а не знищувати, будувати, а не руйнувати, дружити, а не воювати (В. Козаченко).
4. На піщаній косі, що кинджалом врізалась у море, стояв маяк (А. Шиян).

► Прочитайте речення. Замініть дієприслівникові звороти підрядними реченням, і навпаки. Як це впливає на стилістичне оформлення речення? Запишіть перебудовані речення.

1. Нарешті верби, зазираючи в дзеркальну гладь води, відбивалися в ній кожним листочком.
2. Перестрибуючи одна через одну, хвилі кидалися на берег і тут знесилено затихали.
3. Коли зійшло сонце, воно освітило гори і долини, поля і ліси.
4. Якщо ставитись уважно до кожного учня, можна краще мотивувати його навчальну діяльність.

V. Підсумок уроку

► Коментоване письмо. Поясніть розділові знаки. Визначте стилістичну роль дієслівних форм.

1. Сміється сонце з небозвода, кудись хмарки на полях мчать (П. Тичина).
2. Чужу біду руками розведу (Народна творчість).
3. Пішли скоріше!
4. Старі люди правду кажуть: два хитрих мудрого не переважують (Л. Глібов).

VI. Домашнє завдання

► Напишіть відгук про художній чи музичний твір, театральну виставу, виставку художників (на вибір), вміло використовувати стилістичну роль дієслів, дієприкметників і дієприслівників.